
POVEZIVANJE SA KORISNICIMA: EVROPA I VIŠEJEZIČNOST

Dr Brita Voldering

UDK 027.54:004(4)
UDK 021.64:025.343(4)]:004
UDK 025.43:004.9(4)

POVEZIVANJE SA KORISNICIMA: EVROPA I VIŠEJEZIČNOST

Sažetak

U ovom radu predstavlja se novi servis Evropske biblioteke koji je omogućila Konferencija direktora evropskih nacionalnih biblioteka (CENL)^I, i daje se pregled aktivnosti koje se odvijaju u Evropi na planu višejezičnih bibliotečkih usluga. One su razvijane i testirane kroz razne projekte: TEL-ME-MOR, MACS,^{II} MSAC,^{III} Crisscross, i VIAF.^{IV}

„Jezik je osnov komunikacije među ljudima, kao i deo njihovog kulturnog nasleđa. U mnogim ljudima jezik izaziva dalekosežne emotivne i kulturne asocijacije i predstavlja vrednosti koje su ukorenjene u njihovom književnom, istorijskom, filozofskom i obrazovnom nasleđu. Zbog tih razloga jezik korisnika ne bi trebalo da im bude prepreka do multikulturnog nasleđa koje je dostupno u sajber prostoru. Stoga je skladan razvoj informatičkog društva moguć samo ako se podstiče dostupnost višejezičnih i multikulturnih informacija.“¹

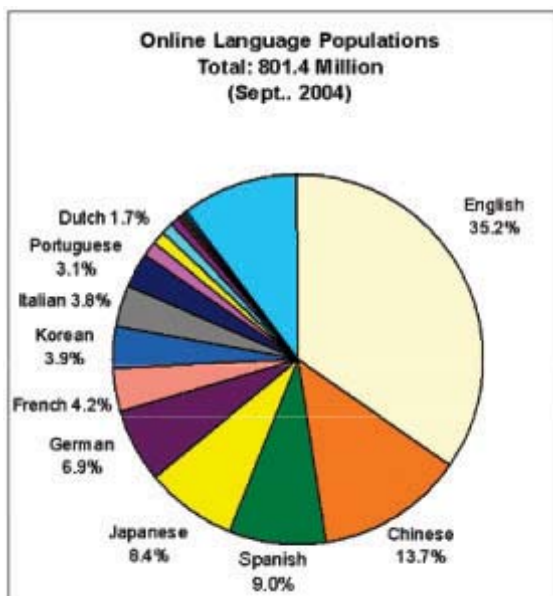
Internet nije jednojezičan i sve je više sadržaja koji nisu na engleskom jeziku, kao i korisnika Interneta koji se ne služe engleskim jezikom. Udeo raznih jezika se potpuno promenio tokom poslednjih deset godina. „Onlajn populacija“ (osobe koje imaju pristup Internetu) se 1996. sastojala od četrdeset miliona onih kojima je engleski maternji jezik i deset miliona onih kojima nije, dok se 2005. onlajn populacija povećala na dvesta osamdeset miliona ljudi iz prve grupe i, čak, 680 miliona iz druge.²

^I CENL – Conference of European National Librarians – Konferencija direktora evropskih nacionalnih biblioteka (prim. prev.)

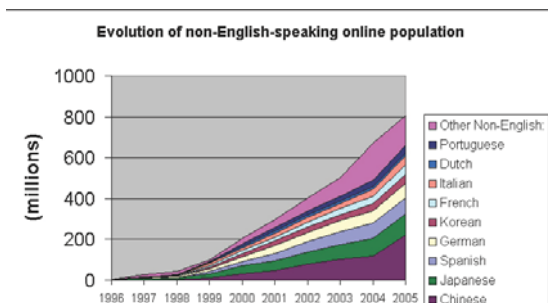
^{II} MACS – Multilingual Access to Subjects – Višejezični pristup predmetima (prim. prev.)

^{III} MSAC – Multilingual Subject Access to Catalogues of National Libraries – Višejezični predmetni pristup katalozima nacionalnih biblioteka (prim. prev.)

^{IV} VIAF – Virtual International Authority File – Virtuelna međunarodna normativna datoteka (prim. prev.)

Slika 1. Onlajn populacija po jezicima³

Slika 2. Razvoj onlajn populacije koja se ne služi prvenstveno engleskim jezikom⁴

Karakteristike korisnika Interneta su se takođe radikalno promenile: od prvenstveno akademskog korišćenja došlo se do široko rasprostranjenog korišćenja u komercijalne, obrazovne, zabavne svrhe,

kao i korišćenja u dokolici. Oba pravca razvoja – promena jezičkog udela i promena karakteristika korisnika – znače povećani pritisak da se obezbedi pristup informacijama bez jezičkih i kulturnih prepreka i rađaju potrebu za višjezičnim pristupom informacijama. Biblioteke nikada nisu bile jednojezične, ni u pogledu građe koju su nabavljale niti u pogledu korisnika. Ovo je još tačnije od kada one nude svoje kataloge i usluge preko Interneta.

Pogled na prethodnu statistiku jezičke strukture onlajn populacije pokazuje da, naravno, ubrzano raste udeo azijskih jezika, ali i evropski jezici dobijaju veći postotak u svetskoj onlajn populaciji. Evropa se sastoji od 46 zemalja, sa oko osamsto miliona stanovnika i sedamdeset četiri zvanična jezika⁵ (od kojih se dvadeset i četiri govori u zemljama Ruske federacije).

Kako se mi u Evropi suočavamo sa izazovom višjezičnosti?

Konferencija direktora evropskih nacionalnih biblioteka (CENL)

Svaka nacionalna biblioteka zemlje koja je članica Saveta Evrope ima pravo da postane član Konferencije direktora evropskih nacionalnih biblioteka (CENL, www.cenl.org). U organizaciji CENL trenutno je četrdeset i pet biblioteka iz četrdeset tri zemlje članice. CENL je začeo 1987. kao neformalni sastanak direktora nekolicine zapadnoevropskih biblioteka jednom godišnje, ali ubrzo se ispostavilo da su ti sastanci u svrhu razmene iskustava, razgovora i diskusija na određene teme od važnosti za sve nacionalne biblioteke, da je lično zbližavanje veoma plodonosno, i tako je grupa neprekidno rasla. Posle sloma komunističkog sveta, istočnoevropske zemlje su jedna za drugom postajale članice Saveta Evrope, a CENL se takođe otvorio i pozvao direktore njihovih nacionalnih biblioteka da se pridruže. CENL je 1999. postao fondacija po holandskom zakonodavstvu usvojivši svoj statut i ostale prateće pravne dokumente.

Članovi se i dalje sastaju jednom godišnje i jačaju saradnju, osnivanjem radnih grupa za teme koje su od važnosti za sve nacionalne biblioteke i izvođenjem zajedničkih projekata. Trenutno su aktivne tri radne grupe: jedna održava redovne kontakte sa Federacijom evropskih izdavača (Radna grupa FEP/ CENL), druga se bavi vrednovanjem performanse i uporednim vrednovanjem (*benchmarking*) za nacionalne biblioteke, a treća radi na trajnim identifikatorima i održava stalnu vezu sa Fondacijom DOI, u kojoj je CENL kolektivni član.

CENL je idealna platforma za nacionalne biblioteke koje žele da pronađu partnere za projekte, i već je izvedeno dosta projekata u kojima su učestvovala evropske nacionalne biblioteke (videti odeljak „Related projects“ na Internet prezentaciji CENL-a). Postoji više načina finansiranja. Neki projekti se finansiraju na nacionalnom nivou, neke su finansirale same biblioteke, a neke Evropska komisija. U nastavku ovog teksta detaljnije će biti predstavljena četiri izvedena projekta: servis Evropska biblioteka^V koji nudi mogućnost objedinjenog pretraživanja onlajn kataloga i kolekcija, za sada dvanaest, a cilj je svih evropskih nacionalnih biblioteka; TEL-ME-MOR, projekat čiji je cilj da potpuno uključi u Evropsku biblioteku nacionalne biblioteke deset novih članica Evropske unije uvećavajući njihova znanja o mogućnostima učešća u evropskim projektima pod okriljem IST^{VI} programa Evropske komisije; MACS, projekat za višezječni pristup predmetima pomoću povezivanja predmetnih odrednica na engleskom, francuskom i nemačkom jeziku, i MSAC, projekat mapiranja jezičkih ekvivalenata UDK oznaka na osam istočnoevropskih jezika u englesku verziju UDK.

Gabriel

U CENL-u se 1994. uvidelo da bi za biblioteke članice bio veoma koristan neki oblik onlajn oglasne table, kao sredstvo redovnog obaveštavanja o tekućim dostignućima i aktivnostima. Internet je nudio razne mogućnosti za stvaranje ovakvog servisa. Početna ideja o oglasnoj tabli je razrađena i svi su se složili da bi jedna Veb prezentacija koja predstavlja sve članice CENL-a koristila bibliotekama, ali bi i svim korisnicima Interneta bila onlajn vodič i jedna pristupna tačka umreženim uslugama raznih nacionalnih biblioteka.

Britanska nacionalna biblioteka je napravila i uredila probnu verziju Gabriela postavivši je na četiri servera širom Evrope. Ova verzija se pokazala kao veoma korisna. Tokom prve godine servis je imao oko hiljadu pogodaka dnevno. Septembra 1996, pošto su dodati detaljni podaci o svim bibliotekama-učesnicama, direktori evropskih nacionalnih biblioteka odlučili su da se Gabriel pokrene kao zvanični Veb servis CENL -a.

Zadatak Gabriela je bio da pruži obaveštenja o evropskim nacionalnim bibliotekama, o njihovim zbirkama i servisima, da bi pristup do njih bio lakši, kao i da podstakne razvoj novih servisa zasnovanih na infrastrukturi koja se koristi zajednički. Standardizovane informativne stranice u Gabrielu bile su na tri jezika: engleskom, francuskom i nemačkom. Svaka pojedinačna biblioteka prilagala je svoje informacije, a jezičko uređivanje je obavljala grupa izvornih govornika dotičnog jezika.

Kada se Gabriel ustalio, pojavila se zamisao da se ovaj servis unapredi: da ne pruža samo standardizovane informacije o evropskim nacionalnim bibliotekama nego i da ponudi mogućnost objedinjenog pretraživanja kataloga i zbirki biblioteka učlanjenih u CENL. Tako se rodila zamisao o izgradnji evropske virtuelne biblioteke.

^V TEL – The European Library – Evropska biblioteka (prim. prev.)

^{VI} IST – Information Society Technologies – Tehnologije informatičkog društva (prim. prev.)

Evropska biblioteka: od projekta do servisa

Pošto su članice CENL-a koristile (i još koriste!) različite tehnologije i formate metapodataka, nije odmah bilo jasno da li je integrisanje tih sistema u virtuelni evropski katalog uopšte izvodljivo. Odlučeno je da se uradi studija izvodljivosti, posle čega je predlog projekta podnet Evropskoj komisiji. Predlog je odobren, pa je projekat Evropske biblioteke započet februara 2001. Evropska komisija je učestvovala u finansiranju sa šezdeset šest odsto. Najvažniji poslovi u projektu bili su testiranje interoperabilnosti sistema koje koriste partneri u projektu i razvoj jedinstvenog aplikacionog profila metapodataka, posebno namenjenog TEL-u. Treća grupa poslova rezultirala je izradom poslovnog modela koji će omogućiti ovom servisu da se održi u budućnosti. Projekat TEL odvijao se tokom tri godine i uspešno okončao januara 2004⁶.

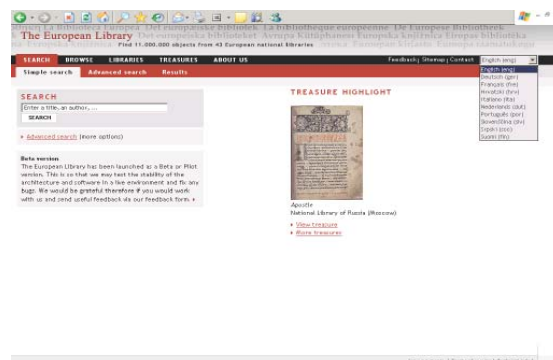
Partneri u ovom projektu bile su nacionalne biblioteke Finske, Nemačke, Italije, Holandije, Portugalije, Slovenije, Švajcarske i Velike Britanije, zajedno sa ICCU, italijanskim Nacionalnim institutom za katalogizaciju, i CENL-om.

Rezultati projekta predstavljeni su na Godišnjem sastanku CENL-a i delovali su toliko obećavajuće da se Odbor CENL-a saglasio da pomogne prenos tih rezultata u novi servis: u Evropsku biblioteku, ono što javnost može da vidi od CENL-a. Probna verzija servisa Evropska biblioteka pokrenuta je marta 2005. To je namerno učinjeno bez velikog publiciteta, da bi se „stvarnim“ korisnicima ostavilo vremena da proveravaju i komentarišu testno okruženje.

Funkcije

Servis Evropska biblioteka sastoji se od tri dela: Pretraživanje, Biblioteke i Blaga. Deo „Pretraživanje“ nudi objedinjeno pretraživanje i pronalaženje u katalogima i zbirkama biblioteka punopravnih članica Evropske biblioteke. Ovaj servis organizuju i finansiraju članice. Mogu da se pretražuju samo metapodaci

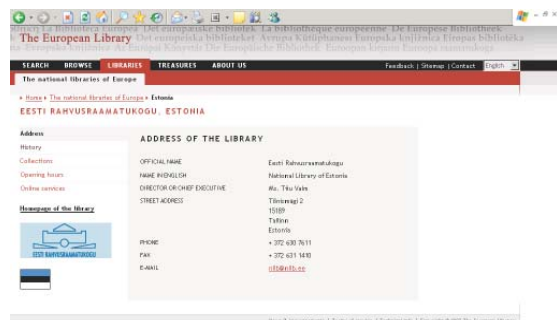
punopravnih članica, u ovom trenutku reč je od dvanaest biblioteka. Pored onlajn kataloga svake od njih, može se obavljati i pretraživanje mnoštva raznovrsnih posebnih zbirki. Predviđeni skup kataloga koji se uvek prvo pojavi sadrži sve onlajn kataloge, ali korisniku se nudi i mogućnost da odabere sa spiska svih kataloga i kolekcija onaj/onu koju želi da pretražuje. Trenutno je na raspolaganju više od sto dvadeset zbirki. Na pristupnoj stranici ponuđen je formular za jednostavno pretraživanje, ali je omogućeno i napredno pretraživanje. Rezultati se prikazuju na objedinjenom spisku, svrstani po bibliotekama. Od zapisa u punom formatu korisnik se upućuje na informativnu stranicu biblioteke koja ima jedinicu, da bi se dalje obavestio kako da naruči ili dobije pronađenu građu.

Slika 3. Pristupna stranica Evropske biblioteke (www.theeuropeanlibrary.org)

Deo Evropske biblioteke pod nazivom „Biblioteke“ je u stvari raniji servis Gabriel koji je preuzet u celini. Korisniku se nudi spisak svih CENL zemalja, a klikom na neku od njih dolazi se do standardizovane informativne stranice sa podacima o nacionalnoj biblioteci određene zemlje. Ovakva informativna stranica sadrži istorijat biblioteke, prikaz njenih zbirki, veze sa onlajn katalogom i drugim onlajn servisima, sa

pristupnom stranicom biblioteke, ali i opšte informacije, kao što su adresa, brojevi telefona i osobe za kontakt.

Slika 4. Deo „Biblioteke“ Evropske biblioteke

Deo Evropske biblioteke pod nazivom „Blaga“ jeste virtualna kolekcija skeniranih posebnih delova iz zbirke CENL biblioteka – nema potpunog teksta nego samo po jedna slika za svaku jedinicu, praćena kratkim opisom na engleskom jeziku. Slike se pojavljuju na pristupnoj stranici po sistemu slučajnog uzorka: svaki put kada se ona otvori pojavljuju se prikazi drugih dragocenosti iz biblioteka.

Višejezičnost

Da se vratimo na višejezičnost. Evropska biblioteka je na više načina višejezični servis. Prvo, može se odabrati *interfejs za pretraživanje* na jeziku svake biblioteke punopravne članice koja svoje metapodatke nudi za objedinjeno pretraživanje. Evropska biblioteka sada ima dvanaest punopravnih članica i omogućava interfejs na njihovih deset jezika: engleskom, nemačkom, francuskom, holandskom, italijanskom, finskom, slovenačkom, srpskom, hrvatskom i portugalskom. Svaki novi tekst – poruke pomoći, obaveštenja o grešci, privremene poruke, itd. postoje kao matrica na engleskom jeziku, a imenovane osobe

za kontakt u svakoj biblioteci punopravnoj članici treba da ih prevode na svoje maternje jezike.

Evropska biblioteka stremi istinskoj višejezičnosti, i u vezi sa unosom termina za pretraživanje i sa prikazom rezultata. To znači da se neprestano odvija borba sa *skupovima karaktera*, da bi se pouzdano omogućili različiti unosi upita i ispravan prikaz rezultata, sa svim akcentima i drugim dijakritičkim znakovima koji se koriste u evropskim jezicima.

Višejezično pretraživanje još nije omogućeno, ali u toku je više projekata koji se time bave, i njihovi rezultati će biti primenjeni u Evropskoj biblioteci kada za to dođe vreme. U nastavku ovog rada oni će biti ukratko prikazani.

Informativne stranice o nacionalnim bibliotekama u delu Evropske biblioteke pod nazivom „Biblioteke“ postoje na engleskom, francuskom i nemačkom jeziku – kao što je bilo u servisu Gabriel. Razmišlja se da se stranice prevedu i održavaju i na ruskom, što bi bilo vrlo zgodno za korisnike iz Istočne Evrope. Svaka biblioteka članica CENL-a obavezna je da za ovaj deo Evropske biblioteke priloži podatke u standardizovanom obliku, na engleskom jeziku. Ako same biblioteke mogu da prevedu ove informativne stranice na francuski i nemački, to se prima sa zahvalnošću. Saradnici čiji su maternji jezici engleski, francuski ili nemački uređuju tekstove i jamče za ispravnost tekstova i dopuna.

Najzad, ali ne manje važno, je da se višejezičnost ovog servisa ogleda i u njegovom *logotipu*. Tri reči originalnog engleskog naziva skupljene su na svim jezicima CENL biblioteka i prosleđene dizajnerima da ih upotrebe za kreiranje logotipa: pojavljuju se razni jezici i sva tri pisma koja se koriste u CENL zajednici.

Budući izazovi u vezi sa višejezičnošću Evropske biblioteke

Evropska biblioteka će težiti da neguje višejezičnost interfejsa za pretraživanje, ali još nije jasno kako će to moći da se održava sa četrdeset pet partnera i oko pedeset zvaničnih jezika.

Drugi izazov je odluka koja se mora doneti u vezi sa pitanjem da li da se ponudi *služba obaveštenja i pomoći* ili ne. Nema sumnje da bi to bila odlična usluga, da se ponudi centralno mesto sa kojeg mogu da se upute pitanja o evropskim nacionalnim bibliotekama, kao i direktna pitanja samim bibliotekama. Ali upravljanje, održavanje i angažovanje osoblja za takvu službu je verovatno najteži deo rada jednog sajta. Evropska biblioteka na svakoj stranici nudi obrazac za povratne informacije. Njegova svrha je da pruži posetiocima mogućnost da upute povratnu informaciju o servisu, o stvarima koje ne rade kako treba ili koje nedostaju, i da pomogne Kancelariji Evropske biblioteke da poboljša servis. Dosta ljudi koristi obrazac, ne samo da bi uputili svoje komentare nego i da pitaju razna pitanja, na primer: Kako da pronađem novine iz Drugog svetskog rata? Kako da naručim Almanah botaničara? Dovoljno je teško da se ovo održava na jednom jeziku, a služba obaveštenja i pomoći na više jezika zahtevala bi da se zaposle jezički stručnjaci koji će odgovarati. U Evropskoj biblioteci će se ispitati mogućnosti automatizovanih ili decentralizovanih rešenja, kao što je Questionpoint, ali i za to ćemo morati da se oslonimo na resurse i sredstva nacionalnih biblioteka. Tokom 2006. biće doneta načelna odluka da li da se osnuje služba obaveštenja i pomoći.

Organizacija i finansiranje

Konačno, evo kratkog prikaza poslovnog modela Evropske biblioteke, organizacije i finansiranja ovog servisa. Servis Evropske biblioteke je vlasništvo CENL-a. Pošto je neophodno da se sklapaju i potpisuju ugovori, na primer za angažovanje osoblja Kancelarije Evropske biblioteke, nabavku računarske opreme, licenciranje računarskih programa, i tako dalje, neophodno je da postoji neko kolektivno telo koje će biti vlasnik. S druge strane, ovaj servis ne treba da bude vlasništvo nijedne članice. Time što je vlasnik CENL imamo prednost da su svi članovi CENL-a od

samog početka „u upravi“. Ali kao što je bilo očigledno da sve članice CENL-a nisu bile spremne od samog početka da prilože svoje metapodatke, odlučeno je i da se članstvo podeli na „osnovno“ i „puno“. Sve članice CENL-a su osnovne članice Evropske biblioteke. One pružaju informacije o svojim bibliotekama i uslugama i imenuju svoje članove u uredništvo, uz održavanje dela servisa „Biblioteke“ (što su radile i ranije, u Gabrielu). Osnovno članstvo je uključeno u članarinu, i nema nikakvih dodatnih plaćanja.

„Puno“ članstvo imaju partneri u projektu, uz francusku Nacionalnu biblioteku koja se učlanila neposredno po okončanju projektne faze, i nacionalnih biblioteka Austrije, Hrvatske i Srbije koje su se pridružile u leto 2005. Pored davanja informacija za deo „Biblioteke“, punopravni članovi nude svoje kataloge i digitalne kolekcije za objedinjeno pretraživanje u Evropskoj biblioteci. Oni plaćaju godišnju članarinu za Evropsku biblioteku i imenuju članove u razne radne grupe: puno članstvo ne podrazumeva samo finansijske, nego i kadrovske obaveze.

Svakodnevni rad na preobražavanju rezultata jednog projekta u stvarni servis, razvijanje i održavanje sajta i portala, marketinške aktivnosti, podrška punopravnim članovima, kao i sprovođenje strateških odluka koje donosi Upravni odbor, obavlja mala grupa, svega pet osoba, koje deluju iz Nacionalne biblioteke Holandije. To je Kancelarija Evropske biblioteke.

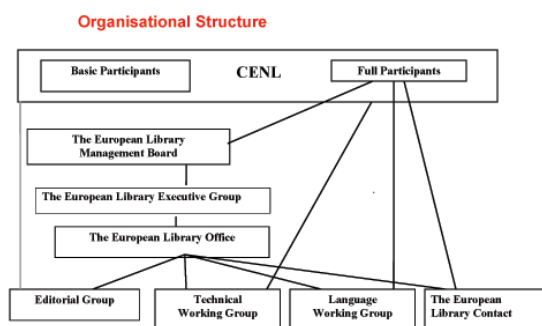
Svaku biblioteku punopravnu članicu u Upravnom odboru predstavlja njen direktor, a taj odbor je zadužen za donošenje strateških odluka i kontrolisanje razvoja servisa. Pošto se Upravni odbor sastaje samo dva puta godišnje i pošto se predviđa da će se broj njegovih članova stalno povećavati, od sadašnjih članova izabrana je tročlana izvršna grupa koja treba češće da kontaktira, često putem telekonferencija, da bi bila u stanju da odlučuje brzo ako se ukaže potreba.

Kancelarija Evropske biblioteke obavlja za servis samo poslove koji se bolje urade centralizovano, i

potrebna joj je podrška i pomoć punopravnih članica kao i sledećih radnih grupa u kojima rade ljudi iz biblioteka sa punim članstvom:

- › Grupa za kontakte, koja koordinira sve aktivnosti Evropske biblioteke u bibliotekama-članicama, podnosi Upravnom odboru strateške preporuke i daje nove ideje za razvoj servisa;
- › Tehnička radna grupa, koja se bavi tehničkim i pitanjima metapodataka, odgovorna je da Evropska biblioteka radi prema standardima delatnosti, zadužena za buduću strategiju i tehnološki razvoj, pregleda i odobrava sve veće promene u arhitekturi i specifikacijama, izrađuje preporuke za dobru praksu i upućuje ih Kancelariji, i pomaže u njihovom sprovođenju;
- › Jezička radna grupa obavlja sva prevođenja potrebna Evropskoj biblioteci, brine za ispravan pravopis i sintaksu na engleskom, francuskom i nemačkom jeziku u odeljku „Biblioteke“;
- › Urednička grupa održava informativne stranice u odeljku „Biblioteke“.

Punopravne članice mogu da imenuju članove u sve grupe, a biblioteke sa osnovnim članstvom samo u uredničku grupu.

Slika 5. Organizaciona struktura Evropske biblioteke

Proširenje Evropske biblioteke

Proširenje Evropske biblioteke planira se na dva načina: povećanjem broja partnera i povećanjem funkcionalnosti, naročito u pogledu višejezičnosti. Oba aspekta su pokrivena kroz aktuelni projekat TEL -ME-MOR koji finansira Evropska unija, i predlog projekta „Evropska digitalna biblioteka“^{VII} koji je podnet Evropskoj komisiji u novembru 2005.

TEL -ME-MOR

Projekat TEL -ME-MOR⁷ finansira se u sklopu poslednjeg proširenja Evropske unije; za uključenje deset novih članica^{VIII} postoje posebni fondovi⁸. Realizacija ovog projekta započela je 1. februara 2005. sa osnovnom ciljem da se podstakne i olakša učešće organizacija iz zemalja novih članica Evropske unije u projektima koji se finansiraju u okviru IST programa, naročito u oblastima kulturne baštine i učenja. TEL -ME-MOR takođe pruža podršku nacionalnim bibliotekama devet od deset novih članica da svoje kataloge i kolekcije uključe u Evropsku biblioteku (Slovenija, iako i sama nova članica, bila je partner u projektu TEL i već je uključena). Cilj je da što veći broj istraživača, pripadnika akademske zajednice, nastavnika, učenika i građana širom Evrope ima pristup najvažnijim izvorima informacija koje poseduju evropske nacionalne biblioteke, i da se do njih može doći preko Evropske biblioteke.

I u ovom projektu višejezičnost se smatra važnim pitanjem: interfejs za pretraživanje će prirodno postojati na svim zvaničnim jezicima zemalja novih članica, ali će i sajt projekta postojati, pored engleskog (koji je osnovni jezik), i na zvaničnim jezicima partnera

^{VII} EDL – European Digital Library – Evropska digitalna biblioteka (prim. prev.)

^{VIII} NMS – New Member States – Nove članice Evropske unije (prim. prev.)

u projektu. Budući da je glavna svrha projekta da ljudi postanu svesniji aktivnosti Evropske unije i mogućnosti koje ona pruža, i da se te informacije što više prošire, smatra se da je od najveće važnosti da jezičke prepreke ne postoje ni na sajtu projekta niti tokom projektnih aktivnosti. Održano je nekoliko informativnih radionica u raznim regionima, a svi odnosi sa javnošću odvijali su se na nacionalnim jezicima.

Do januara 2007, kada se projekat okončava, Evropska biblioteka imaće još devet punopravnih partnera.

Evropska digitalna biblioteka

Mogućnost za dalje povećanje broja punopravnih članica, i samim tim proširenje Evropske biblioteke, vidi se u projektu „Evropska digitalna biblioteka“ sa kojim je CENL konkurisao kod Evropske komisije. Cilj projekta je da se preostale nacionalne biblioteke i biblioteke iz zemalja članica EFTA⁹ uključe u Evropsku biblioteku kao punopravne članice. To su: Belgija, Grčka, Island, Irska, Lihtenštajn, Luksemburg, Norveška, Španija i Švedska.

Ali ovaj projekat takođe teži da još više približi Evropsku biblioteku ostvarenju njenog programa (vizije) i zadatka (misije):

Program. Obezbeđivanje ravnopravnog pristupa da bi se širom sveta poboljšalo razumevanje bogatstva i raznovrsnosti evropske učenosti i kulture.

Zadatak. Evropska biblioteka postoji da bi otvorila univerzum znanja, informacija i kulture svih evropskih nacionalnih biblioteka.

Evropska biblioteka sada uglavnom nudi bibliografske zapise o fondovima biblioteka-partnera. Pristup stvarnoj građi je težak jer svaka biblioteka ima drugačije uslove korišćenja, a većina građe je „tradicionalna“, što znači da se sastoji od štampanih

knjiga i časopisa, a ne digitalnih izvora. Zbog toga „razumevanje bogatstva i raznovrsnosti evropske učenosti i kulture širom sveta“ i „otvaranje univerzuma znanja, informacija i kulture svih evropskih nacionalnih biblioteka“ postoji, ali vrlo indirektno.

U istraživanju korisnika sprovedenom u leto 2005. jasno se pokazalo da su mnogi korisnici očekivali direktan pristup izvorima biblioteka-partnera; bez obzira da li je to očekivanje realno ili ne, mi njime moramo da se pozabavimo.

U septembru 2005. Evropska komisija objavila je saopštenje „i2010 Digitalne biblioteke“¹⁰, u kom je otkrila svoje planove za evropske digitalne biblioteke u godinama koje dolaze. Najvažnija izjava u ovom saopštenju je ona u kojoj se kaže da građa iz evropskih biblioteka i arhiva treba da postane pristupačna svima, tako što će biti dostupna preko Interneta. Najvažnije oblasti delovanja su digitalizacija, onlajn dostupnost i digitalno očuvanje. Pošto je to tačno ono što je potrebno Evropskoj biblioteci da bi ispunila svoj zadatak – više digitalne i digitalizovane građe koja je dostupna onlajn, i Evropska biblioteka kao jedinstvena pristupna tačka za građu koju imaju evropske nacionalne biblioteke – CENL je podneo predlog projekta „Evropska digitalna biblioteka“ u okviru trenutno aktuelnog programa eContent Plus, kao pripremu za aktivnosti koje od 2007. podrazumeva program i2010. Kroz jedan radni paket ispitaće se mogućnosti koordiniranja u evropskim okvirima aktivnosti na digitalizaciji u zemljama čije su biblioteke članice CENL-a, a da bi se izbeglo dupliranje posla razmenjivaće se primeri uspešne prakse i standardi, i ponudiće se portal za evropsko digitalno kulturno nasleđe. Štaviše, u sklopu ovog radnog paketa radiće se na identifikovanju postojećih digitalnih kolekcija (novine, slavne ličnosti, i tako dalje) koje mogu virtuelno da se spoje sa Evropskom kolekcijom, na primer novina, materijala o slavnim ličnostima, i tako dalje. To može da bude početak saradnje i posluži kao obrazac kako se gradi okvir za buduću saradnju.

I, najzad, ali ne najmanje važno, postojaće i paket za višezjezičnost, kroz koji treba da se povećaju mogućnosti za višezjezičnost mreže Evropske biblioteke. Za privlačenje korisnika servisa važno je da postoje višezjezični interfejsi za pretraživanje. Ali pravi višezjezični servis treba da se sastoji od mehanizama za višezjezično i ukršteno pretraživanje, korišćenjem kontrolisanih predmetnih rečnika, klasifikacionih shema i normativnih datoteka imena. Štaviše, kroz ovaj radni paket pokušaće se da se pretraživanje proširi na podatke iz potpunog teksta i one koji nisu kontrolisani, kao što su naslovi i apstrakti, jer je sve više građe u potpunom tekstu dostupno u digitalnom obliku.

Nadamo se da će predlog projekta Evropske digitalne biblioteke biti usvojen, tako da od leta 2006. možemo početi sa radom na pitanjima koja su prethodno istaknuta.

Pre no što se vratim na temu višezjezičnosti, dopustite da sumiram rast Evropske biblioteke u pogledu broja partnera:

- › Članice-osnivači: nacionalne biblioteke Finske, Francuske, Nemačke Italije, Holandije, Portugalije, Slovenije, Švajcarske i Velike Britanije (9)
- › Nove članice od 2005: Austrija, Hrvatska, Srbija (3)
- › Nove članice kroz projekat TEL -ME-MOR: Češka Republika, Kipar, Estonija, Mađarska, Letonija, Litvanija, Malta, Poljska, Slovačka (9)
- › Nove članice u 2006: Danska, Rusija-Moskva (2)
- › Nove članice, kroz projekat Evropska digitalna biblioteka: Belgija, Grčka, Island, Irska, Lihtenštajn, Luksemburg, Norveška, Španija, Švedska (9).

Rezultat: tridesetdve od četrdeset pet članica CENL-a biće punopravni partneri do kraja 2007.

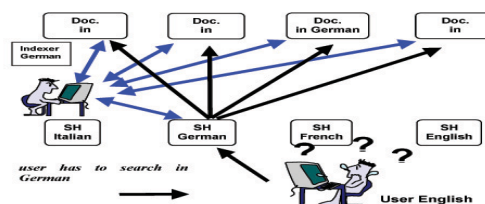
Aktivnosti u vezi sa višezjezičnošću

Koje aktivnosti u vezi sa višezjezičnošću su već u toku kako bi se razvili mehanizmi za višezjezično i unakrsno jezično pretraživanje? Trenutno se odvijaju tri projekta koji se bave višezjezičnim pretraživanjem po predmetu: MACS, Crisscross i MSAC. Višezjezičnom pretraživanju ličnih imena posvećen je projekat VIAF, u kojem se koristi mapiranje normativnih datoteka imena.

MACS (Višezjezični pristup predmetima)¹¹

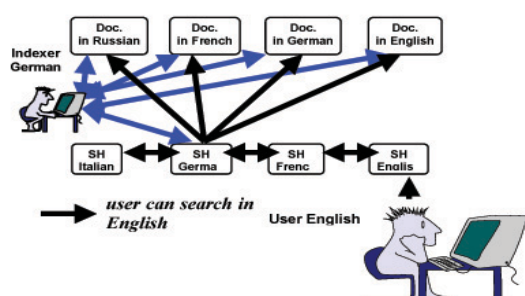
Većina nacionalnih biblioteka koristi neki sistem za predmetno indeksiranje, neki klasifikacioni sistem ili jezik predmetnih odrednica. Klasifikacije su nezavisne od jezika i ne prave mnogo poteškoća u odnosu na višezjezičnost. Ali mnoge nacionalne biblioteke za predmetno indeksiranje koriste jezike predmetnih odrednica.

Ako korisnik želi da obavi pretraživanje po predmetu, on obično nema nikakvih problema u svojoj zemlji. Ali ako želi da koristi inostrane biblioteke, pretraživanje po predmetu je nemoguće ako ne vlada stranim jezikom predmetnih odrednica. Ovaj problem je još vidljiviji u zemljama koje imaju više službenih jezika, kao što je Švajcarska. Švajcarska ima četiri zvanična jezika (nemački, francuski, italijanski i retoromanski), ali literatura u Nacionalnoj biblioteci Švajcarske je predmetno indeksirana samo na nemačkom. Švajcarci koji ne govore tečno nemački zbog toga imaju poteškoća da obave pretraživanja po predmetu u sopstvenoj nacionalnoj biblioteci.

Slika 6. Jednojezično pretraživanje po predmetu

Prethodna slika ilustruje ovaj problem. U nemačkom ili švajcarskom bibliotečkom katalogu dokumenti su indeksirani na nemačkom, nezavisno od jezika samih dokumenata. Korisnik koji govori engleski morao bi da vlada nemačkim jezikom predmetnih odrednica da bi sproveo pretraživanje po predmetu, tamo gde se nada da će pronaći dokumente na engleskom.

Slika 7. Višejezično pretraživanje po predmetu

Rešenje: ako bi postojeći jezici predmetnih odrednica bili povezani, svaki korisnik bi mogao da koristi sopstveni jezik da izvrši pretraživanje po predmetu, nezavisno od jezika na kojem su indeksirani dokumenti. Korisnik bi uneo engleske termine za pretraživanje, sistem bi te termine preko veza preveo u odgovarajući jezik za indeksiranje, i poslao bazi podataka upit sa odgovarajućim terminom. Već je jasno da je sistem za višejezično pretraživanje predmetnih odrednica postao neophodan, ali je takođe očigledno da bi izumevanje novog jezika za višejezično pretraživanje po predmetu bilo previše skupo, u pogledu troškova i osoblja. Pored toga, nacionalne biblioteke poseduju milione dokumenata koji su već indeksirani, i niko ozbiljan ne može ni da zamisli da se ti dokumenti preindeksiraju.

Rešenje bi tako moglo da proistekne samo iz postojećih sistema, pa se došlo do zamisli da se kreiraju veze između različitih jezika predmetnih odrednica. Ova zamisao je isprobana u studiji izvodljivosti i probnom projektu u kom su učestvovalе nacionalne

biblioteke Švajcarske, Velike Britanije i Francuske, za predmetne odrednice na engleskom, francuskom i nemačkom. Održivost je dokazana: pretraživanja preko povezanih sistema predmetnih odrednica dala su relevantne rezultate.

MACS sledi neka osnovna načela: svi jezici i jezici predmetnih odrednica su ravnopravni, ne postoji glavni jezik. Neće se izrađivati nikakvi novi višejezični tezaursi nego će se sistem nadovezati na postojeće jezike predmetnih odrednica. Ekvivalentnost termina na raznim jezicima predmetnih odrednica utvrđivaće ljudi, a ne automatizovani sistemi. To nije prevođenje tezaurusa! Ove veze se održavaju preko posebne baze podataka za upravljanje eksternim vezama, tako da jezici predmetnih odrednica ostaju autonomni. U sistemu MACS čuvaju se samo mapiranja i brožani identifikatori.

Nacionalna biblioteka Kanade izvela je slično probno mapiranje između predmetnih odrednica Kongresne biblioteke i francuskog Ramoa – povezano je oko sedamdeset hiljada predmetnih odrednica. Za prevođenje projekta MACS u stvarni servis ove odrednice su uzete, ažurirane i uređene u Nacionalnoj biblioteci Francuske, a sada treba da im se dodaju predmetne odrednice na nemačkom jeziku.

Crisscross

Dodavanje nemačkih predmetnih odrednica englesko-francuskim vezama ostvariće se kroz projekat pod nazivom Crisscross koji je odobrila Nemačka fondacija za istraživanja i koji počinje u decembru 2005. Ali kroz ovaj projekat će se uraditi više nego što je samo završavanje onog što je početo u projektu MACS.

Djuijeva decimalna klasifikacija (DDK)¹² prevedena je na nemački i od 2006. neki delovi fondova Nemačke nacionalne biblioteke indeksiraće se po DDK shemi. DDK je klasifikaciona shema koja se najviše koristi u svetu. I u zemljama u kojima se DDK ne koristi aktivno, preko katalogizacije preuzimanjem zapisa dostupni su

prošireni bibliografski podaci. Da bi se omogućilo i pretraživanje kroz više sistema, a ne samo kroz više jezika, došlo se na ideju da se DDK brojevi dodaju predmetnim odrednicama na nemačkom, da bi se stvorila veza između klasifikacije i jezika predmetne odrednice. To će biti učinjeno u projektu Crisscross za sve skupove podataka nemačkih *Schlagwortnormdatei* (izuzev za lična imena i nazive kolektivnih tela).

Cilj je da se korisniku daju povezani sistemi za predmetno indeksiranje, tako da može da vrši pretraživanja po predmetu, a da ne brine o tome da li poznaje jezik ili način na koji rade različiti sistemi. Biće moguće objedinjeno pretraživanje po predmetu u raznorodno indeksiranim bazama podataka: korisnik unosi termin za pretraživanje na engleskom, taj termin će se transformisati u svoj nemački ili francuski ekvivalent, preko nemačkog jezika predmetnih odrednica povezaće se sa DDK shemom, tako da se upit prosledi distribuiranim bazama na engleskom, francuskom i nemačkom jeziku zajedno sa DDK brojem, a vratiće se svi rezultati koji su indeksirani jednim od jezika za indeksiranje. Ovo je naročito zgodno u onlajn okruženju kada se pretražuju baze podataka iz raznih institucija širom sveta. Što se tiče Nemačke, ovo se odnosi, na primer, na virtuelne predmetne biblioteke razvijene za posebne predmetne oblasti, čime se neprimetno povezuje tradicionalna bibliotečka građa sa elektronskim medijima iz različitih izvora, kao i na njihov glavni portal Vascoda.¹³

MSAC (Višejezični pristup po predmetu katalogima nacionalnih biblioteka)

Projekat MSAC ima drugi, ali komplementarni pristup. Cilj projekta je da se ustanovi višejezični pristup po predmetu katalogima osam biblioteka učesnica (Češka Republika, Hrvatska, Estonija, Letonija, Litvanija, Makedonija, Rusija, Slovenija), preko sheme Univerzalne decimalne klasifikacije (UDK) koja se pretežno koristi u tim zemljama. Za osnovni skup

oznaka uzeta je engleska verzija UDK klasifikacione sheme, a svi ostali jezici povezuju svoje ekvivalente sa njom. Kada to bude obavljeno, korisnik će moći da unese upit za pretraživanje na jednom od osam jezika ili na engleskom, i dobiće rezultate iz svih ovih kataloga koji koriste UDK shemu.

Ovaj projekat nije posebno spolja finansiran nego se izvodi uz svakodnevni rad u bibliotekama-partnerima, zato je napredak vrlo spor, ali obećavajući.

Između DDK i UDK shema postoji mapiranje, tako da se rezultati projekata Crisscross i MSAC mogu povezati. Štaviše, i druge nacionalne biblioteke su zainteresovane da se pridruže projektu MACS i da dodaju, na primer, predmetne odrednice na italijanskom i španskom jeziku. U doglednoj budućnosti moraćemo da razmotrimo dalja mapiranja i povezivanja, i biće potrebno da se izvedu testovi da bi se utvrdilo u kom su rasponu, od malih do velikih entiteta, moguća mapiranja. Ali jedno je sigurno, povezivanje različitih sistema i pružanje korisnicima mehanizama za pretraživanje koji ne zavise od jezika i sistema ima perspektivu.

Normativne datoteke imena i višejezičnost: VIAF (Virtuelna međunarodna normativna datoteka)

Pri pretraživanjima se ne javljaju samo problemi zbog različitih jezika i pisama nego i zbog različitih pravila transkripcije tih pisama. To je naročito uočljivo kod ličnih imena.

Daću vam jedan primer kako se mi u Evropi borimo sa imenima koja su transkribovana sa kineskog. Jedan klasični kineski filozof zove se Kong Zi. Ime pod kojim je ovaj filozof najpoznatiji u Nemačkoj je „Konfuzius“. U nemačkoj normativnoj datoteci imena glavna odrednica je pod „Kong, Qiu“, sa mnogo „uzeto za“ poveznica. Ako neki korisnik u nemačkom bibliotečkom katalogu pretražuje sa „Konfuzius“, on će naći sve dokumente čiji je autor Kong Zi, i sve dokumente o

njemu, nezavisno od varijanti imena koje su korišćene u pojedinom dokumentu. Ali ako korisnik izvrši pretraživanje u katalogu Britanske biblioteke sa najčešćim oblikom ovog imena na nemačkom „Konfuzius“ neće dobiti ni jedan zapis, iako Britanska biblioteka ima mnogo Konfučijevih dokumenata. To znači da u distribuiranom okruženju za pretraživanje kakvo je Evropska biblioteka korisnik možda neće naći ni jedan zapis od određenog autora, iako biblioteke poseduju te dokumente, samo zato što ne zna kako se ime autora piše na određenom jeziku. To je problem koji Evropska biblioteka mora da reši ako želi da ponudi finija i uspešna distribuirana pretraživanja kroz sve kataloge povezane preko TEL-a. Već se radi na projektima čiji je cilj pronalaženje metoda za najbolje korišćenje postojećih normativnih datoteka imena koje imaju biblioteke partneri. Jedan od njih je VIAF.

U okviru obaveza koje su preuzele kroz ICABS,^{ix} Nemačka nacionalna biblioteka i Kongresna biblioteka, zajedno sa OCLC koji nije ICABS partner, nameravaju da provere i postepeno realizuju koncepciju IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju koja se odnosi na međunarodnu saradnju u oblasti normativnih datoteka. Koncept VIAF podrazumeva virtuelno povezivanje nacionalnih normativnih datoteka imena preko ukrštene datoteke, čime bi se kreirala jedna međunarodna normativna datoteka. Normativni zapisi se kreiraju i smeštaju lokalno, unutar pojedinih nacionalnih normativnih datoteka. Putem ukrštene datoteke VIAF te datoteke mogu da se pretražuju isto kao što bi mogla fizički objedinjena međunarodna normativna datoteka. Dostupne su korisnicima za pretraživanje, za međunarodnu razmenu podataka i za kooperativno korišćenje podataka.

Uparivanjem i povezivanjem nemačke normativne datoteke ličnih imena, *Personennamendatei* (PND) i

Normativne datoteke imena Kongresne biblioteke^x u VIAF, ovaj projekat je na primeru imena dokazao da se VIAF pristup može sprovesti i sa veoma velikim količinama podataka. Istovremeno, kroz ovaj projekat su razvijeni mehanizmi koji su neohodni za VIAF, čime je stvorena osnova za dalji razvoj.

Projekat je podeljen na četiri stupnja.

- (1) Uparivanje datoteka, identifikovanje identičnih zapisa, povezivanje identičnih normativnih zapisa imena u ukrštenu datoteku. Da bi se pomoglo identifikovanje, normativni zapisi imena su obogaćeni atributima koji potiču iz srodnih jedinica pod stvarnim naslovom.
- (2) Izgradnja VIAF servera.
- (3) Uspostavljanje redovnog toka aktivnosti između VIAF-a i normativnih datoteka korišćenjem protokola OAI.
- (4) Izrada korisničkog interfejsa, primena Junikoda, aktiviranje za korisnička pretraživanja.

U trenutnoj fazi, u okviru prvog stupnja projekta, OCLC vrši uparivanje normativnih zapisa ličnih imena Kongresne biblioteke sa nemačkim *Personennamendatei*. Za te potrebe normativne datoteke imena obogaćene su elementima podataka koji potiču iz srodnih normativnih zapisa pod stvarnim naslovom Kongresne biblioteke, Nemačke nacionalne biblioteke i Centralnog kataloga Bavarske, i zatim uparene. Za poređenje znakovnih nizova teksta korišćen je algoritam zasnovan na trigramima. Kad se pronađe podudarni zapis imena, kreira se VIAF zapis. VIAF zapis sadrži makar ID broj normativne datoteke i usvojenu personalnu odrednicu za oba izvora, čime se upućuje nazad na izvorne zapise. Na prvom stupnju VIAF-a napravljena je testna baza podataka za radne potrebe.

^{ix} ICABS – IFLA-CDNL Alliance for Bibliographic Standards – Savez IFLA-CDNL za bibliografske standarde (prim. prev.)

^x LCNAF – Library of Congress Name Authority File – Normativna datoteka imena Kongresne biblioteke (prim. prev.)

Da se vratimo na pređašnji primer. Ako zamislimo da je VIAF kreiran širom Evrope, korisnik koji u Evropskoj biblioteci traži pod „Konfuzius“ dobiće i rezultate iz Britanske biblioteke, iako u njenoj normativnoj datoteci imena ne postoji „Konfuzius“. Ali pošto su sve normativne datoteke imena koje postoje u evropskim nacionalnim bibliotekama povezane i pretražive, odrednica „korišćeno za“ u nemačkoj datoteci biće povezana sa odgovarajućom britanskom normativnom datotekom i daće naslove iz britanskog kataloga.

Zaključak

Istaknute su četiri oblasti u okviru Evropske biblioteke u kojima višejezičnost igra važnu ulogu:

- › korisnički interfejs
- › služba obaveštenja i pomoći
- › pretraživanje po predmetu
- › lična imena.

Za korisnički interfejs imamo rešenje koje je već delimično funkcionisalo u servisu Gabriel i nadamo se da će ono biti dovoljno prilagodljivo da obuhvati sve jezike koji će na kraju biti prisutni. Testiranje u okviru projekta MACS je završeno, u naredne dve do tri godine na sedamdeset hiljada englesko-francuskih veza biće dodati nemački ekvivalenti, da bi se izgradila osnova jednog servisa za višejezično pretraživanje po predmetu koji će biti operativan. Predmetnim odrednicama na nemačkom jeziku, *Schlagwortnormdatei*, biće pridodati DDK brojevi, tako da se udobno mogu vršiti verbalna pretraživanja podataka koji su indeksirani DDK oznakama na nemačkom, ali pošto će nemački termini biti povezani sa engleskim i francuskim, biće moguće pretraživanje naslova koji su indeksirani DDK oznakama i na ovim jezicima. Verovatno će se nastaviti mapiranje, na primer između DDK i UDK klasifikacionih shema, čije su oznake povezane sa verbalnim terminima u različitim jezicima,

kao u projektu MSAC. Kroz razne projekte izvršili smo testiranja upotrebe različitih normativnih datoteka imena da bi se dobili bolji rezultati pretraživanja. Ovi projekti su u toku, ali obećavaju da će se naći rešenje za jedan servis koji će biti operativan. I, najzad, sve što je ostvareno treba da se primeni u Evropskoj biblioteci uz uključivanje još više partnera, samim tim i jezika. Višejezičnost je istinski izazov koji traži mnogo rada – ali mi smatramo da je za informacione servise koji žele da se istinski povežu sa svojim korisnicima ona od najveće važnosti.

BIOGRAFIJA AUTORA

.....
Dr Brita Voldering (Britta Woldering)

pomoćnik za međunarodne odnose
 generalnog direktora Nacionalne biblioteke
 Nemačke

NAPOMENE I IZVORI

- ¹ UNESCO's Recommendation on multilingualism and access to cyberspace, <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001329/132965e.pdf>, str. 19
- ² <http://global-reach.biz/globstats/index.php3>
- ³ Izvor: <http://global-reach.biz/globstats/index.php3>
- ⁴ Izvor: <http://global-reach.biz/globstats/index.php3>
- ⁵ Popis službenih jezika (na nemačkom): http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Amtssprachen
- ⁶ Pristupna stranica projekta TEL: www.europeanlibrary.org
- ⁷ Pristupna stranica projekta TEL-ME-MOR: www.telmemor.net
- ⁸ Deset novih država-članica: Češka Republika, Kipar, Estonija, Mađarska, Letonija, Litvanija, Malta, Poljska, Slovačka, Slovenija

- ⁹ EFTA: European Free Trade Association (Evropska slobodna trgovinska asocijacija), međunarodna organizacija čije su članice Island, Lihtenštajn, Norveška i Švajcarska. www.efta.int
- ¹⁰ Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Savetu Evrope, Evropskom ekonomskom i društvenom komitetu i Komitetu regija: i2010 Digital Libraries (COM(2005) 465 final); http://europa.eu.int/information_society/activities/digital_libraries/doc/en_comm_digital_libraries.pdf
- ¹¹ Pristupna stranica projekta MACS: <https://ilmacs.uvt.nl/pub/>
- ¹² www.oclc.org/dewey/
- ¹³ Vascoda: www.vascoda.de

.....
Prevela sa engleskog Gordana Ljubanović
.....

Napomene urednika

- › Autorska prava za objavljivanje ovog prevoda dobijena su ljubaznošću autorke i VALA 2006 konferencije, održane u Melburnu, na kojoj je autorka i predstavila ovaj rad. VALA je akronim prema prethodnom nazivu australijske bibliotečke asocijacije Victorian Association for Library Automation Inc. Današnji naziv asocijacije je VALA – Libraries, Technology and the Future Inc.
- » Reprinted with permission of VALA www.vala.org
- »» Naslov originala: Britta Woldering: Connecting with users: Europe and multilinguality Key-note speech by Dr. Britta Woldering of the German National Library during the VALA 2006 Conference, Melbourne Australia, 8-10 February 2006.